

TARINOITA

KOLJITA

11. LAPPALAISET

Kolin kylässä Kaukaalan ja Martikkalan talojen välillä, noin 4,5 kilometrin etäisyydeltä Kolin huvilalta on Lappalaisten aukio niminen paikka. Siellä on näkyvissä jälkiä kodankin paikoista. Perintötietojen mukaan on paikalla asunut lappalaisia. Lappalaisia on ollut myös Pielisen toisella puolella, tarkalleen Pankasaassa, joka on Pankajärven kylässä. Kolin alueella muutamat paikan nimet kertovat lappalaisten asuneen täällä, mm. Jero ja Käränkävaara viittaavat melko suoraan lappalaisiin.

Eräs kyläläinen kertookin näistä "lappalaisista": "Lappalaiset ne ovat pyytäneet noita metsän eläviä niinkuin peuroja, hirviä ja hukkia. Sanovatkin, että niissä lappalaisissa elää velhouden henki, jotta ovat saaneet nuo metsän elävät tulemaan lähemmäksi asuinpaikkojaan. Sitten he ovat viritelleet niille ansoja, kaivaneet kuoppia, joihin elävät ovat menneet. Kertovat, että tuolla Pielisen toisella puolella Mauron lammin kupeella Pankasaassa on vieläkin iso hauta, joka on kaivettu ennen muinoin metsästystarkoituksessa."

Pyssyjä ei vielä lappalaisilla ollut, vaan kaikki pyyntivälineet tehtiin käsin. Ongenkoukut lappalaiset tekivät katajasta ja siiman koivun vitsasta.

Vesillä liikkueensa lappalaiset ovat käyttäneet kuutteja. Kuutti on sellainen vene, joka on tehty hongasta polttamalla ja kaivertamalla. Niillä on ollut helppo liikkua myös lammilla.

Tulen saaminen on lappalaisille ollut vaikeata. He ovat tehneet tulen hankaamalla kahta puuta vastakkain, ensin hiilitettiin ja sitten saatiin lopulta tuli. Tulta on sanottu hitkan valkeeksi. Sen hankaamalla sytyttäminen on ollut niin vaikeata, että jos lappalaisilta on tuli päässyt sammumaan, ovat he käyneet tulen mieluummin pitkänkin matkan takaa hakemassa, kuin ruvenneet sitä hankaamalla tekemään. Lopulta lappalaisten on pitänyt siirtyä näiltä seuduin pohjoisemmaksi, kun tänne alkoi virrata muuta väkeä, joka valtasi lappalaisilta asuinpaikat".

12. IKAN MÄNNYN TARINA

Tarina on mukaeltu kerrottavaksi nuotiotarinana Kolin kansallispuistossa olevan aarnialueen luolassa illan hämärtyessä.

Asuttaessa näitä Karjalan maita, saapiu jostakin etelästä Pielisjokea ja sen yläpuolista suurta järveä pitkin nuori, voimansa tunnossa oleva Päivö nuorikkonsa Marjan kanssa näölle Kolin niemen rannoille. Järvi näytti kalaisalta ja metsästä pyrähti tuon tuostakin lentoon teeri tai metso ja merkkejä suuremmankin riistan olemassaolosta Päivön harjaantunut eränkävijän silmä näki alinomaan. Ei näkynyt tienolla asutuksen savuja, joten mikä estäisi heitä rakentamasta tänne asumuksensa, varaamasta riista- ja elinalueet. Hiekkarantaiset, suojaiset lahdet miellyttivät erityisesti asuinpaikkaa etsiviä uudistulokkaita. Näitä alueita oli kuten koko Suomen niemeä ammoin asuttaneet lappalaiset, jotka joutuivat pikkuhiljaa vetäytymään pohjoisemmaksi toisheimolaisten tieltä. Jälkeensä he jättivät merkkeinä peurojen pyyntikuoppia, seita- eli jumaltensa palvonta- ja uhripaikkoja sekä merkkejä paikkojen nimistöön. Kolmen kilometrin päässä tästä luolasta Autiovaaran rinteeltä löytyy Lappalaisten-ruoniot, paikka, jossa perimätiedon mukaan lappalaisilla on ollut pysyvä asuinpaikka, löytyy Rykinniemeä jne. Päivön tullessa he olivat jo ties missä kaukana, poissa tunkeilijoiden katseilta. Kolin- niemeen, tästä neljän-viiden kilometrin päässä sijaitsevaan suojaiseen lahdelmaan Päivö veisti uuden tupansa itsensä ja nuorikkonsa Marjan ja kenties heidän lastensakin elellä. Elämä maistui mahtavan luonnon, suuren järven ja koskemattomien runsaiden antimien keskellä.

Jo hyvissä ajoin ennen syksyn tuloa valmistuneen pirtin ikkunoihin näkyi etelän suunnalta korkeat vaarat, jollaisia Päivön synnyinmaisemissa ei ollut. Nyt kun pirtti oli jo asuttavassa kunnossa Päivö ulotti metsästysretkensä loitommalle, vaikka riistan vuoksi tarvetta ei olisi ollutkaan. Eränkävijän, uudisraivaajan veri veti kokemaan laajemmalti ympäristöä.

Näistä reissuista eräällä hän ymmärsi kapuavansa vaaran rinnettä, joka näkyi heidän pirttinsä ikkunaan. Kivuttuaan jonkin matkaa rinnettä ylös saapui Päivö aivan toisenlaiseen ympäristöön kuin mitä kotitienoo mäntykankaineen oli. Louhikkoinen rinne jättiläiskuusineen ja haapoineen. Suuren kivenlohkareen kyljestä paistoi tumma aukko - luola. Päivön uteliaisuus veti hänet ryömimään aukosta sisälle. Luola ei ollut syvä, mutta antoi suojan sateelta ja tuulelta. Luolassa oli asuttu, siitä osoituksena oli havoilla ja heinillä pehmustettu makuusija ja hiillostunut nuotio. Näillä asumattomiksi erämaiksi hänen luulemillaan saloillahän ei ollutkaan yksin Marjansa kanssa. Luolan asukas ei ollut paikalla eikä ehkä aivan lähelläkään, joten Päivö päätti jatkaa matkaansa ylemmäksi vuoren rinnettä.

Lyhyen matkan kuljettuaan Päivön katse osui kumpareen päällä kasvavaan suureen aihkipetäjään. Sen tasalatva kestäisi vaikka kalasääsken rakentaa pesänsä, ehkä siinä joskus sellainen oli ollutkin. Sama mänty seisoo tukevasti tänäkin päivänä samalla paikallaan muutamien satojen metrien päässä tästä Päivön löytämästä luolasta. Ikimännyn juurelle päästyään Päivö ei ollut uskoa silmiään: Petäjän juurelle oli rakennettu merkillinen kivipöytä. Sen jalat olivat ihmisen sääriluista. Pöydän keskellä oli pyöreä reikä ja siinä kallonpuolikas sekä taikakaluina sisiliskonhäntiä, käärmeennahkoja, suden ja karhun kynsiä ja ihmisen sormiluita. Päivö tiesi löytäneensä seitapaikan, jossa noita tai tietäjä pakanallisia menojaan. Päivö kaatoi pöydän ja heitteli taikakalut ympäristöön. Kuka mahtoi olla se ihminen, joka näitä käytti? Päivö oli pitkällä matkallaan kuullut uhrivuoresta, jossakin kaukana, mutta oliko tämä juuri se, josta kerrottiin jo useiden päivien matkojen päässä. Vuori, jossa ihmiset kävivät uhraamassa ja taikoja tekemässä? Päivölle riitti miettimistä. Ehkä seuraavalla retkellään hän ulottaa matkansa vaaran laelle. Rinne näytti jatkavan kohoamistaan loputtomiin.

Seuraavana täydenkuun yönä järven selän yli vaaran suunnalta kuului karmeaa karjuntaa. Ikimännyn noita siellä kirosi hävitystyön, jonka tekijäksi noita arvasi uuden tulokkaan, jonka pirtin valkoinen hirsiseinä pilkotti kaukana puiden välissä.

Päivää myöhemmin, kun Päivö iltahämärissä kulki pihamaalla tupaansa kohti, singahti nuoli hänen ohitseensa iskeytyen porraspähän voimalla, joka osuessaan olisi lävistänyt

miehen. Päivö tiesi, mistä surmanuoli oli lähtöisin ja tiesi myös, kysymys oli elämästä ja kuolemasta, jossa armoa ei pyydettäisi eikä annettaisi. Mutta hän ei välittänyt vaarasta, olihan hän rohkea karhunkaataja ja uudisraivaaja.

Muutamaa päivää myöhemmin Päivö sauvoi veneellään vastarannalle, Hän oli päättänyt nousta vuorelle saakka. Vaimolleen hän ilmoitti palaavansa iltaan mennessä. Päivä kului, ilta tuli, mutta miestä ei kuulunut, ei toisenakaan päivänä. Pelko ja hätä ajoi Marjan etsimään miestänsä. Päivön vene löytyi rantapoukamasta, Päivöä ei. Noustuaan jonkin matkaa rannasta heikosti näkyvää polkua pitkin, Marja tapasi miehensä henkiiieverissä, tiedottomassa tilassa ja pahoin runneltuna. Vaivoin Marja sai raahatuksi hänet rannalle. Mutta ennenkuin vene irtaantui rannasta Päivö virkosi ja kuiskasijotakin. Marja sai selville, että hänen pitäisi kulkea polkua ylemmäksi, paikkaan, jossa kohtaisi vieraan, noidan ruumiin. Hänen pitäisi hakea Päivön puukko tihutyöpaikalta. Vaimo totteli ja meni Hän viipyi matkalla pitkän tovin, minkä jälkeen vene loittoni tapahtumapaikalta kohti kotirantaa.

Päivö horjui kauan kuoleman rajalla, kunnes nuori veri sai voiton ja hän alkoi toipua. Kesä oli muuttunut jo myöhäissyksyksi Päivön ottaessa ensiaskeleitaan routaan vetäytyneellä pihamaalla. Muutaman päivän kuluttua tuli kuulas pakkasilma. Järven lahtipoukamat olivat jo kestävässä jäässä. Päivö päätti lähteä hankkimaan tuoretta kalaa, nuijamateita, joiden pyynti kuului syyskalastukseen. Hän hissutteli nuijineen lähisaaren rantalahdekkeeseen, jossa arveli madeparven olevan kutupuuhiissa. Syksyinen jää oli kuitenkin petollista. Järven syvänteitä peitti riite, joka ei miestä kantanut. Päivö tunsu miten jää murtui hänen allaan ja hän vaipui hyiseen veteen. Jos hän olisi ollut terve ja voimissaan, ei moinen olisi suuriakaan merkinnyt. Mutta nyt voimat hupenivat, eikä jään reuna riittävästi kestänyt. Hän huusi vaimoaan avuksi, huusi henkensä hädässä - turhaan. Vastainen tuuli esti äänen kantautumisen. Sen sijaan hän näki, että vastakkaiselta puolelta saapui mies pitkä riuku olalla. Pian hän tunsu tulijan samaksi noidaksi, jonka oli viikkoja aiemmin kohdannut vaaran rinteellä ja luullut hänet surmanneensa. Kauhulla Päivö tiesi, ettei tältä ollut apua eikä armoa odotettavissa. Mutta hänen hämmästyksellään ei ollut rajoja, kun noita armoniskun sijasta työnsi hänelle riu'un ja otti jääraudalla tukevan otteen jalalleen. Noita urahti ja kiskoi Päivön jäälle ja katosi teon tehtyään metsiinsä.

Ryömien ja kontaten Päivö raahautui tuvalleen. Ensimmäiseksi hän kysyi vaimoltaan, mitä oli tapahtunut tuolloin, kun tämä meni hakemaan eräpuukkoa noidan ruumiista. Marja vastasi hiljaa: "Minä sidoin hänenkin haavansa."

13. KÄRÄJÄKALLIO

Kolilla on tiettävästi kaksikin paikkaa, jossa on aikoinaan jaettu oikeutta ja tuomittu syyllisiä. Näitä kärjäpaikkoja on ollut Pahalla Kolilla ja Rintasenvaaran kupessa olevalla kärjäkalliolla. Pahalla Kolilla löytyy paikka, missä on myös aikoinaan pidetty kylätansseja. Kyseessä on täysin sama paikka, tasainen ja melko laaja avokallio. Tiettävästi tällä paikalla ei ole tuomioita laitettu täytäntöön kuten tuolla toisella kärjäkalliolla.

Rintasenvaaran kupeessa sijaitseva kärjäkalliolta on kymmenien metrien putous lähes suoraan lampeen. Entisaikojen uhripaikkoihin ja muihin tietyllä tapaa pyhiin paikkoihin on useimmiten liittynyt vesi tavalla tai toisella, niin tässäkin. Käräjien jälkeen tuomittu on yleensä rangaistukseksi tyrkätty kalliolta alas. Näin ollen vanha väittämä, jonka mukaan Kolin alueella on vuosisatoja sitten asunut paljon sairaalloista, vaivaista ja lähes liikuntakyvytöntä väkeä, näyttää juontavan juurensa tänne kärjäkallioillekin. Kolille on luultavammin tultu tuomitsemaan rikollisia myös muualta.

Eräs Kolilla elävä tarina kertoo tuon ajan lahjomattomasta tuomitsemismenetelmästä. Nimittäin täällä Kolilla asui kauan sitten muuan veljespari. Sitä, miten veljespari Kolille on joutunut, tarina ei kerro. Luultavammin veljekset ovat olleet vain ohikulkumatalla tai kauppamatalla, kun he ovat joutuneet Kolille. Täällä aikansa oleiltuaan todenneet paikan asumiskelpoiseksi ja asettuneet majaksi.

Veljekset olivat hankkineet elantonsa kalastuksella ja metsästyksellä, kuten niin moni kolilainen tuohon aikaan. Sen sijaan kaskeamista tai pellon raivausta veljekset olivat suunnattomasti inhonneet, joten maanviljely ei heidän hengissäpitimikseen kuulunut. Niinpä kerran eräänä syksyisen häränä iltana veljekset olivat palailemassa kalareissultaan erään maatilan ohi. Talossa näytettiin viettävän melko railakasta juhlaa (kenties sadonkorjuujuhla?), sillä väkeä meni sisään ja ulos yhtenäin. Veljekset tuumivat, että tässä heille tilaisuus. Talo näytti olevan ja olikin paikallisesti katsoen varakas, joten pieni

määrä vaikkapa kaskinauriita veljesten talvivarastoksi ei näyttäisi talon ruokavaroja juurikaan hetkauttavan.

Veljekset hiipivät pihamaan laidalla sijaitsevaan riiheen talonväen juhliessa, aukaisivat riihen oven, ryömivät sisään. Nauriita ei löytynyt, mutta sen sijaan viljalyhteitä riihi oli pullollaan. Lisäksi veljekset löysivät riihen perukoilta kirstun, johon talon isäntä oli piilottanut muutamia talon arvoesineitä, kultaisen riipuksen ja samoin kultaisen ristin. Veljekset iskivät sanaakaan sanomatta toisilleen silmää ja lastasivat kalakonttinsa lyhteitä täyteen. Toinen veljeksistä penkoi myös kirstua ja löydettyään nuo arvoesineet, sujautti ne välittömästi konttiinsa. Juuri kun toinen veljeksistä oli survomassa viimeisintä lyhdettä konttiinsa, kuului ovelta narahdus. Veljekset säikähtivät pahanpäiväisesti ja ryntäsivät ovelle. Ovella he törmäsivät talon isäntään ja kahteen muuhun kyläläiseen. Pakoreitti oli tukittu. Isännät veljesten vastarinnasta huolimatta ottivat melko helposti ryövärit kiinni ja olivat aikeissa toimittaa nämä tuomittavaksi. Näin lopulta lukuisten värikkäiden vaiheiden jälkeen tapahtuikin.

Käräjäpaikaksi valittiin jo totutusti kärjäkallio (Rintasenvaaralla). Paikalla oli kylän vanhimmat ja muitakin kyläläisiä sekä tietysti veljekset odottamassa langettavaa tuomiota. Kuulustelujen aikana selvisi, että veljekset olivat olleet liikkeellä vain omaa hyvinvointiaan ajatellen, eikä mitään puolustettavaa ollut. Käräjäläiset tuomitsivat veljekset syyllisiksi esitettyyn rikokseen ja tuomioksi päätettiin pudottaa veljekset kalliolta alas. Siinä todettiin olevan riittävä rangaistus moisesta röyhkeydestä.

Toisinaan tuomitut olivat selvinneet yllättävänkin pienillä seurauksilla kalliolta putoamisesta, kenties vain jalka oli murtunut ja muutama kylkiluu oli poikki. Toisinaan taas tuomituista ei enää sen jälkeen kuultu. He olivat sitten muuttaneet asuinsijojaan tai kuolleet saamiinsa vammoihin, jotkut olivat joutuneet liikuntakyvyttöminä petoeläinten saaliiksi ja toiset taas suoraan hukkuneet alla olevaan lampeen.

Kaikki riippui siitä miten kärjäväki oli päättänyt tuomitut sitoa ennen kalliolta tiputtamista. Toisinaan ei sidottu ollenkaan, joskus vain kädet ja joskus sekä kädet että jalat sidottiin. Veljeksille tuli kohtaloksi seuraavanlainen tuomio: heidän kätensä tehtiin

liikuntakyvyttömiksi pujottamalla paksu oksa selän takaa, takin hihojen sisäpuolelta. Tällöin kädet ovat vaakatasossa osoittaen suoraan sivuille, eikä niitä todellakaan voinut itse liikuttaa. Lopulta sitten koitti hetki, jolloin veljekset työnnettiin kalliolta alas. Eikä heistä ole sen jälkeen kuultu.

14. PIRUNKIRKKO

Kolilla sijaitseva Pirunkirkko-niminen paikka on kertomuksen mukaan ollut Kolilla viihtyvien velhojen kokoontumispaikka. Tunnetuin velhoista lienee ukko Kinolainen, mutta myös muita velhoja alueella on vaikuttanut.

Kerrankin, kun eräästä talosta talon isäntä oli kuollut, oli talonväki nostanut isännän ruumiin arkuineen rekeen ja yrittäneet lähteä viemään isäntää hautausmaalle, niin talon hevonen ei ollut lähtenyt minnekään. Se oli vain seisonut hievahtamatta paikoillaan. Hevonenhan on kuulemma sellainen eläin, että se aistii kuolleet. Tästäkö liene johtunut talon hevosen uppiniskaisuus, kun se ei todellakaan ollut liikkunut sentin senttiä.

Paikalle sattui ohikulkiessaan muuan mies, joka otti osaa talon suruun ja samalla päivitteli hevosen käytöstä. Mies tokaisikin: "Annas kun mie näytän, mitenkä se hevonen suahhaan liikkeelle." Talonväki toki suostui miehen pyyntöön. Mies hyppäsi reen päälle, otti valjaat ja ropsautti näillä ohjaksilla ristiin lautasille. Samalla hevonen lähti liikkeelle semmoisella vauhdilla, jollaista ei edes talon emäntä ollut eläissään nähnyt. Emäntä tokaisikin myöhemmin: "Semmosella vauhdilla se hevonen männ, jotta oll kiinni pitämistä. Vuahto valui sen suusta siihen malliin, jottei hevosen väristä perillä meinanna suaha selevvee." Lopuksi oli talonväki päivitellyt vieraan miehen käskyvoimaa hevosen suhteen.

Pirunkirkolla on aikaisemmin kokoontuneet velhot. Nykyisin se on suosittu retkikohde alueeseen tutusmaan tuleville turisteille. Pirunkirkko on tiettävästi Suomen pisimpiä luonnon luolia (33 m). Tarinan mukaan tuon luolan aivan perimmäisessä pohjukassa on kalliossa pienen pieni halkeama, josta kurkistamalla voi mahdollisesti nähdä pirun kirkon alttarisalin. 1800-luvun lopun Kolin taiteilijakareliaanitkin vierailivat Pirunkirkolla. Eräältä tuon ajan vierailulta on peräisin Pirunkirkon seinään kirjoitettu runo:

*"Yks salaisuus,
Yks henki,
Yks onni kumpoisenki,
On paikka tämä,
Sen pyhyttä ma,
Muistelemma aina."*

Eero ja Fanny 1893

Tuohon kirjoitukseen liittyy myös paljon juoruja. Eero tarkoittaa taiteilija Eero Järnefelt ja Fanny puolestaan Venny Soldan-Brofeldtin sisarta. Venny Soldan-Brofeldt oli Juhani Ahon puoliso ja juuri Aho sai Järnefeltin pään kääntymään Karjalan suuntaan. Fannylla, tuolla kuvan kauniilla naisella, syntyi myös yksinäinen poikalapsi. Liittyykö tuo kirjoitus jotenkin tuohon tapahtumaan, lienee vain arvoitus.

15. TAIKOJA, UHREJA JA ENTEITÄ

15.1. ANSOJA VIRITETTÄESSÄ

Ansoja viritettäessä on kaikki ansat havuttava ja jos näille on antanut nimet vesi- ja metsästysonnen hankkimiseksi niin on sanottava:

*"Nyt metsän kultainen kuningas,
muista valasi, jonkas mulle annoit,
annoinhan minäkin sulle,
annoin nimeni ja vuodatin veren.*

*Tee totuus toimissani,
että osani olis onnellinen,
Tälläkin metsämaalla;*

*Jos vihini viritän,
Ansahani asetan,
Vaikka hongan oksahan,
Eli lehtipuuhun liuhumaan,
Anna sinne jänös juoksevi,
Saata otus siiveellinen,
Mesikämmen oivallinen."*

15.2. NUOTAN TAIKOMINEN

Kun nuotta pauloitetaan, niin paulojen väliin kiveksiin (painot, jotka vetävät nuottaa suoraksi alaspäin) pannaan hauen torahampaaita ja otsaluu ja siipikon kynsiä. Nuotan perässä olevaan kohon naulataan siipikon vasen silmä messinkisellä, kuparisella ja rautaisella naulalla. Siipikko on silmäyksiä vastaan.

15.3. ONGEN TEKO

"Jos tehdään onki, joko vamuski tai hopiaonki, niin otetaan hauen torahampaat ja pidetään kolme vuorokautta yhdeksän hauen hampaan seassa. Sitten perheen isäntä ottaa sen hampaillaan sieltä ja sitten sen omistaja ottaa sen isännän suusta niinikään omilla hampaillaan."

15.4. KALASTUSUHRI

"Keväällä, juuri kun kalastus aloitetaan, otetaan hampun ja liinan päistäreitä ja sitten nuotan povesta leikataan kolmesta kohti. Sen jälkeen otetaan messinkiä, hopiaa ja vaskea, osa kultaakin, suolaa ja leipää. Tämän jälkeen nyljetään kala ja tämän nyljetyn kalan nahkaan laitetaan nämä kaikki edellä mainitut esineet. Se heitetään järven tai lammen syvimpään paikkaan ja sanotaan:

*Muista minut auttaa,
muistit isäni ja äitini;
täytit hänen tahtonsa maan kasvulla
ja annoit maasta ja merestä suloisimmat lahjasi."*

15.5. MYRSKYN ENTEITÄ

Vesimatkoille lähdetessä vanhat ihmiset sanoivat, että jos kalalokit pahalla äänellä vinkuvat, niin se oli myrskyn enne.

"Jos vesikeitteitä (pieniä hyttysiä) on hyvin sakeana rannalla ja jos ne liikkuvat, niin se on myrskyn merkkejä. Vesikeitteitä jos ei näy, niin silloin on hyvä ilma."

Ukonilmaa ja muuta pahaä säätä vastaan pidettiin aikoinaan veneessä ukon talttoja ja kahdeksankanttisia nauvoja kolme kappaletta. Näin ei ukonilma sattunut veneeseen. Ne nauvat piti veistää ukkosen särkemästä puusta. Se poisti myös kaiken pahan ilman.

15.6. NÄKYMÄTTÖMÄKSI TAIKOMINEN

"Otetaan umpimusta kissa, jossa ei ole valkeata ollenkaan. Otetaan siltä vasemmasta jalasta ensimmäinen kynsi sisäpuolelta ja oikeasta takajalasta sakarikynsi. Sitten otetaan sen kissan nahasta kolme kolmekolkaista kappaletta, näiden kappaleiden pitää olla toinen toistansa suuremmat. Kynnet ommellaan nahan sisään ja nämä nahat ommellaan lakkiin punaisella verkkalangalla. Jos tämä lakki on päässä, niin kukaan ei näe lakin pitäjää."

Ne kolme erisuuruista kappaletta on siksi, että ihmiset kun on kolmessa jaksossa, ensiksi on lapset, sitten miehet (myös naiset, siis aikuiset) ja lopulta vanhukset, niin nämä kappaleet sulkevat näistä jokaisen silmät.

15.7.

LEMMEN LOITSU

*Nouse lempi liehumahan,
Tämän tytön pillun päälle,
Että onni oivallinen,
Eikä kateen mielullinen,
Pois kääntyneet sulhopojat,
Taas tulevat takaisin.*

15.8. IÄN ENNUSTUS

Lapsen syntyessä katsotaan, jos lapsella on hyvin selvät huokosimet ja korvan lehdet riippuvat pitkällä, niin lapsi on pitkäikäinen.

August Herman Berg, mustalainen, s. 1866.

Tietonsa August Herman Berg sanoo saaneensa vanhuksilta Pielisjärvellä, varsinkin eräältä noita-akka Pyöree-Sikeltä, joka on asunut kertojan kotitalossa ja opettanut lukuisia taikoja.

16. KOLIN KYLÄ

Pielisen alue kuului 1270-luvulle saakka itsenäisen Karjalan heimon riistamaihin ilman vakinaista asutusta, siitä eteenpäin vuoteen 1478 Novgorodin ruhtinaskuntaan sekä väliaikaa 1580-1597 lukuunottamatta vuoteen 1617 Venäjän valtakuntaan.

Kun Ruotsi oli valloittanut Stolbovan rauhalla 1617 rajatut alueet, Pohjois-Karjalaan alettiin perustamaan luterilaisia seurakuntia. Ensimmäiset olivat Kitee ja Liperi vuodelta 1630, joista Liperin kirkon pitäjään kuului myös Ilomantsin ja Pielisjärven hallintopitäjät. Alue oli aivan liian laaja Liperin kirkkoherralle Georgius Georgiille. Hän valittikin asiasta maamme uudelle kuvernöörille Pietari Brahelle. Seurauksena olikin, että kun Brahe kävi seuraavana vuonna Lieksassa, hän erotti Pielisjärven omaksi seurakunnakseen Liperistä.

Vuosisataisten taistelujen ja hallinnollisten järjestelyiden aikana Kolin alue oli kuulunut Pielisjärven seurakuntaan. Koska Lieksassa oli asutuksen keskus ja täältä oli hyvät vesitiet Pielisen taakse, maanteitä ei ollut ennen viime vuosisadan loppupuolta. Niinpä vuonislahtelaiset voivat vähällä vaivalla soutaa veden yli kaskeamaan Mustarintasen ikimetsiä ja saivat "huutoonsa" näin Kolin alueen. Heitä seurasivat muutamat viensuulaiset, lieksalaiset ja vaikkolaiset.

Varsinaisesti Kolin puolella yrittivät ensimmäiset asukkaat elää vuosina 1679-1686, jolloin Antti Meriläinen mainitaan "Mustarintasen alla". Sittemmin hän muutti Vuonislahteen Pielisen yli. Kolin pohjoispuolella Hattusaaressa asui vuosina 1686-1690 kaksi Ryhästä, mutta sitten tämä kylä katosi kirjoista yli vuosisadaksi.

Maakirjat ja muut veroluettelot mainitsevat Kolin kylä vasta 1800-luvulla, kun isossajaossa muodostettiin Kolin ja Hattusaaren jakokunnat. Suurin osa Kolin taloja kuului aikaisemmin Vuonislahden huutoon ja hattusaarelaiset taas Juuan Vaikkoon ja Lieksan Viensuuhun. Esimerkiksi Vuonislahden luetteloissa mainitut talot ilmestyivät sinne verraten yhtäaikaaisesti ja näin ollen ilmeisesti viranomaisten myötävaikutuksella.

Koli oli erittäin elinvoimainen uudiskylä. Vuonna 1775 eli 25 vuotta kylän varsinaisesta perustamisesta oli siellä peltoa 11 tynnyrinalaa eli noin 5 hehtaaria. Taloa kohti riitti keskimäärin puoli hehtaaria. Jo vuonna 1810 kokonaisalaksi arvioitiin 48 hehtaaria ja taloa kohti tämä teki 2,7 hehtaaria.

Maanviljelys perustui tuohon aikaan vielä suurelta osin kaskiin. Siihen käytettiin vuosittain noin puolitoista hehtaaria talossaan, joten ottaen huomioon metsän kasvuajan yksi talo tarvitsi runsaat sata hehtaaria kaskimaata.

Vaikka vuonislahtelaiset olikin syrjäytetty Kolin puolelta, niin kaskitalous alkoi kärsiä maan puutteesta. Täälläkin oli pakko siirtyä peltoviljelykseen. Viimein Pielisen laivaliikenteen alettua saatiin tuontiviljaa erittäin halvalla. Samat laivat paransivat voikaupan tuottoisuutta. Näin ollen Kolilaisten toimeentulon perusteet mullistuivat 1800-luvulla.

Miksi sitten Kolin kylä syntyi juuri 1700-luvun puoivälissä? Näyttää siltä, kuin ihmiset olisivat karttaneet paikkaa sitä ennen - Antti Meriläinenkin siirtyi 1680-luvulla Mustarintasen alta Pielisen taakse. Erääksi selitykseksi tarjoutuu Pielisjärven kuulun kirkkoherran Jaakko Stenius vanhemman eli Korpi-Jaakon vaikutus alueella. Hänhän opetti pitäjäläisiään sekä viljelemään suota että lukemaan. Kenties tämä viimeksi mainittu toimi muutti ihmisten ajatustapoja, hälvensi uskomuksia ja siten tavallaan karkotti Kolin korkeat isännät, Mustarinnan murhat miehet täältä ja rauhoitti paikan ihmisten asuttavaksi.

17. KASKEAMISESTA KOLILLA

Täällä Kolilla on harrastettu kaskiviljelyä jo iät ja ajat. Kaskiviljelyn jättämiä merkkejä voi tälläkin hetkellä nähdä monissa paikoissa. Kolilta löytyy paljon alueita, jotka ovat puustoltaan pääasiassa koivua. Toinen merkki, mikä kertoo täällä alueella kaskeamisesta on se, että valtaosa taloista on rakennettu vaaroille tai kumpujen päälle. Nämähän olivat erittäinkin hyviä kaskimaita. Eräs kaskimaiden tunnusmerkkejä, joita Kolin alueeltakin löytyy runsain mitoin, ovat nauriskuopat.

Alunperinhän täällä Kolilla ovat käyneet kaskeamassa mm. viensuulaisia ja vaikkolaisia. Täällä oli maita vielä vapaina, ei tarvinnut muuta kuin tulla tänne vaan kaskeamaan. Myöhemmin, kun asutus täällä Kolilla yleistyi, tuli kaskeamisenkin kanssa ongelmia.

Kaikki maatyöt tehtiin käsipelissä. Ei ollut koneita, korkeintaan saattoi talossa olla hevonen työtä helpottamassa. Näin pienetkin alueet saatiin tehokkaasti hyötykäyttöön. Pellot ja metsät ovat täällä kivisiä, joten käsipelissä ne raivattiin viljelyskäyttöön. Työkaluina hevosen lisäksi talolla saattoi olla vain sorkka-aura tai aatra ja risukarhi. Myöhemmin, kun alkoivat nämä traktorit ja muut koneet yleistyä, ei pienten ja kivisten maalänttien viljely enää kannattanut. Ei siitä tuollaisessa kivikossa traktorin kanssa tahtonut tulla mitään. Vaikka onhan täällä tosi paljon peltoja perattu kivittömiksikin. No nämä kiviset pellot oli sitten istutettava metsän kasvuun.

Silloin aikoinaan valmistettiin nuo työkalutkin käsin. Risukarhin teko lähti käyntiin oksasen kuusen etsimisestä. Tästä oksaisesta kuusesta tehtiin karhin "laudat". Ensiksi kuusi halkaistiin, jotta saatiin oksaisia lautoja. Niitä nidottiin 8-9 rinnakkain seipäällä ja pienillä vihtapannoilla yhteen ja ne kiinnitettiin poikki seipääseen. Aisat kiinnitettiin karhiin vitsasaverikoilla.

Karhin piikit kuuluivat yleensä loppuun yhdessä keässä, joten risukarhin teko oli jokakeväinen puuha. Risukarhi oli tehokas rikkaruohopelloilla, mutta nurmikoilla se ei ollut hyvä. Kuivalla pellolla se taas hyvin hienonsi turpeen.

Eräs vanha kolilainen toteaakin: "Kaskinauris on elättänyt Kolinkin alueella paljon ihmisiä. Se on parempaa kuin omena, maistuu niin makialta että. Nauriin lisäksi kylvettiin kaskeen myös ruista. Yleensä kylvettiin kolme jyvää hevosenkengän kokoiselle alueelle. Kun sattui oikein hyvä vuosi, niin kolmattakymmentä tähkää tuli siitä yhdestä jyvästä. Se on semmoinen määrä, että sitä on nykyajan ihmisen vaikea uskoa."

Kaskeamisen jäljiltä, kun pellot alkoivat ahottua, niistä tuli valtavan antoisia mansikkapaikkoja. Sadot kaskien jäljiltä olivat niin valtavat, että aina Lieksan puolelta oli Kolilla käyty mansikassa kaskipelloilla. Myös Kolin kylän lapset hankkivat taskurahansa keräämällä mansikoita ja myymällä niitä ylämajalla ja satamassa turisteille roveittain. Eräskin kolilainen kertoi, että hänen isänsä oli hankkinut mansikoita poimimalla ja myymällä ne niin paljon viisikymmenpennisiä, että niitä oli kiva heitellä metsään, "kun sattui lentämäänkin niin hyvin." Sadot olivat niin valtavia, ettei käveleminen ilman mansikoiden tallaamista kaskipelloilla ollut mahdollista. Kerrankin eräille saksalaisille turisteille tarjottiin päivälliseksi mansikoita ja maitoa. Saksalaiset ihmettelivät, miten näin pohjoisessa voi mansikoita ylipäättänsä kasvaa.